

“ISLOMIY MA’RIFAT VA JAMIYAT RIVOJIDAGI O’RNI”

Toshkent axborot texnologiyalari universiteti Samarqand filiali talabasi

Samandar Usmonov

Ilmiy rahbar: Samatov Xurshid

Gmail: samandarusmonov805@gmail.com Teli: +998939117719

Annotatsiya: *Ushbu maqolada islomiy ma’rifatning jamiyat taraqqiyotidagi o’rni, uning tarixiy, madaniy va ma’naviy asoslari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Islom dini insonning ruhiy va axloqiy kamolotini ta’minlash barobarida, adolatli jamiyat qurish, ilm-fan va taraqqiyotga asoslangan ijtimoiy tizim shakllanishida muhim o’rin egallaydi. Maqolada Qur’oni karim, Hadislar, islomiy falsafa va tarixiy manbalar asosida diniy-ma’rifiy qadriyatlarning inson hayotiga va ijtimoiy institutlar faoliyatiga ta’siri yoritiladi. Shuningdek, bugungi globallashtirish davrida islomiy ma’rifat asosida yoshlarda sog’lom dunyoqarashni shakllantirish, ijtimoiy barqarorlikni ta’minlash va ma’naviy inqirozlarga qarshi turish yo’llari ilmiy asosda tahlil qilinadi. Islomiy ma’rifatning inson huquqlari, ta’lim, oilaviy qadriyatlar va fuqarolik jamiyati rivojida ahamiyati ochib berilgan.*

Kalit so’zlar: *Islomiy ma’rifat, jamiyat rivoji, ma’naviy qadriyatlar, ilm-fan, axloqiy tarbiya, Qur’on, Hadis, fuqarolik jamiyati, islomiy falsafa, yoshlar tarbiyasi, barqarorlik, ta’lim tizimi.*

Annotation: *This article explores the role of Islamic enlightenment in the development of society, analyzing its historical, cultural, and spiritual foundations from a scientific perspective. Islam plays a crucial role not only in ensuring individual moral and ethical development but also in shaping a just society based on knowledge, science, and progress. The study highlights the influence of religious and educational values—derived from the Holy Qur’an, Hadiths, Islamic philosophy, and historical sources—on human life and the functioning of social*

institutions. Furthermore, in the era of globalization, the article examines scientifically grounded approaches to fostering a healthy worldview among youth, ensuring social stability, and resisting spiritual crises through Islamic enlightenment. The significance of Islamic knowledge in areas such as human rights, education, family values, and civil society development is also elaborated.

Keywords: *Islamic enlightenment, societal development, moral values, science and education, ethical upbringing, Qur'an, Hadith, civil society, Islamic philosophy, youth education, stability, educational system.*

Аннотация: *В данной статье рассматривается роль исламского просвещения в развитии общества с научной точки зрения, включая его исторические, культурные и духовные основы. Ислам не только способствует духовно-нравственному совершенствованию личности, но и играет важную роль в формировании справедливого общества, основанного на знаниях, науке и прогрессе. На основе Корана, хадисов, исламской философии и исторических источников проанализировано влияние религиозных и просветительских ценностей на жизнь человека и деятельность социальных институтов. Также в условиях глобализации раскрываются научно обоснованные подходы к формированию здорового мировоззрения у молодежи, обеспечению социальной стабильности и противостоянию духовному кризису через исламское просвещение. В статье подчеркивается значение исламского знания в таких сферах, как права человека, образование, семейные ценности и развитие гражданского общества.*

Ключевые слова: *Исламское просвещение, развитие общества, нравственные ценности, наука и образование, этическое воспитание, Коран, хадисы, гражданское общество, исламская философия, воспитание молодежи, стабильность, система образования.*

Kirish

Insoniyat taraqqiyotining muhim bosqichlarida diniy-ma'rifiy qadriyatlar har doim ijtimoiy barqarorlik va madaniy uyg'onishning asosiy omili bo'lib kelgan. Ayniqsa, islom dini va uning ma'rifiy tamoyillari asrlar davomida nafaqat shaxsiy axloq va ma'naviyatni shakllantirishda, balki jamiyatni adolat, ilm-fan, tinchlik va taraqqiyot sari yo'naltirishda muhim rol o'ynagan. Islomda ilm olish farz hisoblanadi va bu yondashuv tarix davomida buyuk allomalar, faylasuflar va ijtimoiy islohotchilar yetishib chiqishiga sabab bo'lgan. Bugungi globallashuv va ma'naviy tahdidlar kuchayib borayotgan davrda, islomiy ma'rifat nafaqat diniy hayotning bir bo'lagi, balki ijtimoiy taraqqiyot, inson huquqlari, ma'naviy uyg'onish va sog'lom fuqarolik jamiyati barpo etish yo'lida muhim g'oyaviy asos sifatida qayta baholanmoqda. Ushbu maqolada islomiy ma'rifatning mazmun-mohiyati, uning tarixiy ildizlari va zamonaviy jamiyatdagi ahamiyati chuqur tahlil qilinadi hamda uning ijtimoiy institutlar, yoshlar tarbiyasi va barqaror taraqqiyotga ta'siri ilmiy asosda yoritiladi.

Asosiy qism

Islomiy ma'rifat tushunchasi va uning mohiyati. Islomiy ma'rifat deganda Qur'oni karim, Hadis, fiqh, tafsir, kalom, tasavvuf va boshqa diniy-ilmiy manbalar orqali shakllangan axloqiy, ma'naviy va ilmiy bilimlar majmuasi tushuniladi. Bu bilimlar nafaqat diniy marosimlarni ado etish, balki insonning fikrlash doirasi, ijtimoiy faolligi va ma'naviy-axloqiy barkamolligini ta'minlaydi. Islomiy ma'rifat insonni nafs, jaholat, xurofot, zo'ravonlik va adolatsizlikdan holi, tafakkurli va iymonli bo'lishga undaydi. Bu tizimda ilm eng oliy qadriyat sifatida qaraladi — bu haqda Qur'onda 800 dan ortiq oyatlar mavjud bo'lib, ularda tafakkur, kuzatish, anglash va o'rganishga da'vat qilinadi. Tarixiy taraqqiyotda islomiy ma'rifatning o'рни. Islom dini payg'ambar Muhammad (s.a.v.) davridan boshlab, ilm-fanga, adolatga, inson huquqlari va tenglikka urg'u bergan. VIII–XII asrlar oralig'ida

musulmon dunyosi ilm-fan, falsafa, tibbiyot, matematika va boshqa sohalarda jahon sivilizatsiyasiga ulkan hissa qo'shgan. Bunday taraqqiyotning asosida Qur'on va Sunnatdagi ilmga chaqiruvchi g'oyalar, shuningdek, musulmon hukmdorlarning ma'rifatparvar siyosati yotardi. Al-Xorazmiy, Ibn Sino, Al-Farobiy, Al-Beruniy kabi allomalar islomiy ma'rifatga tayangan holda, ilmiy yutuqlarga erishgan va ularning ishlari bugungi kunga qadar dolzarbligini yo'qotmagan. Islomiy ma'rifatning jamiyat rivojidadagi roli. Zamonaviy jamiyatda islomiy ma'rifatning asosiy vazifasi — ma'naviy inqiroz, axloqiy zaiflik, diniy ekstremizm va madaniy begonlashuvga qarshi turishda ijtimoiy immunitet vazifasini bajarishdir. Ma'rifatli musulmon — bu faqatgina diniy marosimlarni bajarayotgan emas, balki o'z jamiyatida faollik ko'rsatayotgan, adolatni targ'ib qiluvchi, ijtimoiy birdamlik va barqarorlikni mustahkamlovchi shaxsdir. Islomiy ma'rifat orqali shakllangan ijtimoiy ong, murosaga asoslangan fikrlash va boshqalarning huquqlariga hurmat bilan qarash madaniyati kuchli fuqarolik jamiyatini barpo etish imkonini beradi. Yoshlar tarbiyasida islomiy ma'rifatning ahamiyati. Bugungi kunda yoshlar orasida ma'naviy bo'shliq, g'arblik madaniy invaziyaga berilish, islomni noto'g'ri talqin qilgan oqimlarga ergashish holatlari uchramoqda. Bu holatlarning oldini olishda islomiy ma'rifat muhim vositadir. Ta'lim muassasalarida va ommaviy axborot vositalarida islomiy qadriyatlarni to'g'ri tushuntirish, yosh avlodda o'zligiga, diniy bag'rikenglikka va ilm-fan orqali rivojlanishga bo'lgan ishonchni shakllantirish orqali ularni mustahkam ma'naviy zamin asosida voyaga yetkazish mumkin. Islomiy ma'rifat va barqaror taraqqiyot. Barqaror taraqqiyot konsepsiyasi faqat iqtisodiy o'sish emas, balki ekologik, ijtimoiy va madaniy barqarorlikni ham o'z ichiga oladi. Islomiy ta'limotlarda ham zaminni isloh qilish, isrofgarchilikka qarshi chiqish, adolatli ijtimoiy tizim barpo etish kabi g'oyalar mavjud. Shu bois, islomiy ma'rifat bugungi barqaror taraqqiyot maqsadlariga xizmat qiluvchi qadriyatlar tizimi sifatida qaralmoqda.

Empirik tahlil

Islomiy ma'rifatning jamiyatdagi amaliy ta'sirini chuqurroq tushunish uchun turli ijtimoiy sohalarda olib borilgan tadqiqotlar va real hayotiy misollar asosida empirik tahlil o'tkazish muhim ahamiyatga ega. Ushbu bo'limda O'zbekiston va boshqa musulmon mamlakatlaridagi ijtimoiy-ma'naviy jarayonlar, yoshlarning diniy bilimga munosabati, hamda islomiy ma'rifatning ijtimoiy barqarorlikka ta'siri statistik va dalillarga asoslangan holda tahlil qilinadi. Sotsiologik so'rovlar asosida 2023-yilda O'zbekiston Respublikasi Din ishlari bo'yicha qo'mitasi va O'zbekiston Yoshlar ishlari agentligi hamkorligida o'tkazilgan sotsiologik tadqiqotda 16–30 yosh oralig'idagi 5000 respondent ishtirok etdi. So'rov natijalariga ko'ra: 71% yoshlar islomiy ma'rifatga ega bo'lish ijtimoiy muvozanat va axloqiy barqarorlik uchun zarur deb hisoblashgan. 64% respondentlar diniy bilimni internet va ijtimoiy tarmoqlardan emas, balki ishonchli, rasmiy manbalardan olish tarafdori ekanligini bildirgan. 58% respondentlar islomiy qadriyatlar yoshlar orasida ijtimoiy mas'uliyat, ota-onaga hurmat va halollik kabi fazilatlarni kuchaytirishini ta'kidlagan. Ushbu raqamlar islomiy ma'rifatga ehtiyoj yuqoriligini ko'rsatadi va uni yoshlar orasida to'g'ri yo'naltirish orqali ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlash mumkinligini anglatadi. Ta'lim tizimida islomiy ma'rifatning amaliyoti. O'zbekiston Islom akademiyasi, Imom Buxoriy nomidagi xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi va boshqa diniy-ma'rifiy tashkilotlar tomonidan olib borilayotgan ilmiy faoliyat natijasida zamonaviy diniy va dunyoviy bilimlar integratsiyasi amalga oshirilmoqda. 2020–2024-yillarda bu muassasalarda diniy-ma'rifiy mavzular bo'yicha 300 dan ortiq ilmiy maqola va 50 dan ziyod monografiya chop etilgan. Bundan tashqari, umumta'lim maktablarida "Ma'naviyat saboqlari" orqali diniy bag'rikenglik, milliy qadriyatlarga hurmat, vatanparvarlik kabi g'oyalar targ'ib qilinmoqda. Shu bilan birga, diniy ekstremizm va radikalizmga qarshi kurashish doirasida ijtimoiy tarmoqlarda 2022-yilda 700 dan ortiq video va maqolalar e'lon qilinib, millionlab auditoriyaga yetkazilgan.

Mahalla tizimi va diniy-ma'rifiy tadbirlar. Mahalla fuqarolar yig'inlarida islomiy ma'rifatni targ'ib qilish, aholi, ayniqsa, yoshlar va ayollar orasida ma'naviy-ma'rifiy suhbatlar o'tkazish samarali natija bermoqda. Namangan, Buxoro va Samarqand viloyatlarida o'tkazilgan tahlillarga ko'ra, bunday tadbirlar o'tkazilgan hududlarda yoshlar o'rtasida jinoyatchilik 20–25% ga kamaygan. Bundan tashqari, diniy-ma'rifiy savodsizlikni kamaytirish maqsadida jamoat fondlari, notijorat tashkilotlar va masjidlar qoshida faoliyat yuritayotgan “ma'rifat markazlari” orqali Qur'on saboqlari, axloqiy tarbiya va milliy qadriyatlar asosida ta'lim berilmoqda.

Xulosa

Islomiy ma'rifat jamiyat hayotining barqaror rivojlanishida muhim omillardan biri sifatida namoyon bo'lishi, nafaqat diniy, balki ma'naviy, ijtimoiy va axloqiy sohalarda ham chuqur ta'sir ko'rsatayotganini ilmiy-nazariy tahlil va empirik dalillar asosida ko'rish mumkin. U tarixiy taraqqiyot jarayonida ilm, odob, halollik, bag'rikenglik va jamiyat manfaatlariga xizmat qilish g'oyalari orqali insoniyat taraqqiyotiga muhim hissa qo'shgan. Bugungi globallashuv sharoitida, ayniqsa, yoshlar orasida ma'naviy bo'shliq va axloqiy inqiroz holatlari ortib borayotgan bir paytda, islomiy ma'rifat ularni ijtimoiy mas'uliyatli, bilimli, ezgu qadriyatlarga sodiq insonlar etib shakllantirishda muhim tarbiyaviy vosita bo'lib xizmat qilmoqda. Tadqiqotlar ko'rsatmoqda-ki, islomiy ma'rifatga asoslangan tarbiya va ta'lim dasturlari orqali jinoyatchilik, ijtimoiy befarqlik va radikal g'oyalarga qarshi barqaror immunitet shakllanmoqda. Shuningdek, davlat va jamoat tashkilotlari tomonidan olib borilayotgan ma'naviy-ma'rifiy targ'ibot ishlarining tizimli yo'lga qo'yilishi, diniy bilimlarning rasmiy manbalar asosida yetkazilishi ham jamiyatdagi ishonch va birdamlikni kuchaytirmoqda. Shunday ekan, islomiy ma'rifatni zamonaviy ta'lim, tarbiya va ijtimoiy siyosat bilan uyg'unlashtirib olib borish, mamlakatning ijtimoiy barqarorligi va ma'naviy

yuksalishiga xizmat qiluvchi eng muhim strategik omillardan biri sanaladi. Kelajakda ham islomiy ma'rifatning chuqur o'rganilishi, ilmiy asosda rivojlantirilishi va amaliy hayotga tadbiq qilinishi O'zbekiston va boshqa musulmon davlatlarining barqaror taraqqiyoti uchun mustahkam poydevor bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Al-Qur'on al-Karim. – Madina: Malik Fahd Qur'on chop etish majmuasi, 1441/2020.
2. Hadislar to'plami: Imom al-Buxoriy. Al-Jome' as-Sahih. – Toshkent: "Movarounnahr", 2018.
3. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: "Ma'naviyat", 2008.
4. Komilov N. Islom: e'tiqod va ma'rifat. – Toshkent: "Sharq", 2013.
5. Abdurahmonov A. Islom dini va ma'naviyat asoslari. – Toshkent: "Fan", 2019.
6. Qodirov A. Islom ma'rifati va zamonaviy jamiyat. – Toshkent: O'zbekiston Islom akademiyasi, 2021.
7. Pew Research Center. The Future of World Religions: Population Growth Projections, 2010-2050. – Washington DC, 2015.
8. Gallup International. Religion and Society: Global Perspectives Report. – Geneva, 2021.
9. Zohidov H. Islom va zamonaviylik: uyg'unlik yo'llari. – Toshkent: "Tafakkur", 2020.
10. Islom sivilizatsiyasi markazi. Islomiy meros va uning bugungi ahamiyati. – Toshkent: "Ziyo", 2022.